

Ks. Stanisław Dyk

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

DOROBK NAUKOWY KSIĘDZA JANA TWARDEGO

Ks. prof. dr hab. Jan Twardy, wykładowca Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Instytutu Teologicznego w Przemyśle, przewodniczący (1998–2003) i długoletni wiceprzewodniczący Sekcji Homiletów Polskich, należy do najbardziej wybitnych i znanych homiletów. Wykształcenie homiletyczne zdobywał w kraju i za granicą, co wpłynęło na wysoką jakość jego warsztatu badawczego. Dorobek naukowy ks. Twardego jest bardzo bogaty i trudno ogarnąć go za pomocą jednego spojrzenia. Do końca 2010 roku opublikował 4 książki, 3 naukowe wydania zbiorowe pod swoją redakcją, 87 artykułów naukowych, 8 opracowań redakcyjnych, 33 artykuły popularnonaukowe, 14 recenzji, 1 sprawozdanie. Do tego dorobku należy dodać także 50 homilii, 1 kazanie, 5 przemówień oraz 3 wspomnienia pośmiertne. Książk Profesor redaguje też serię wydawniczą pt. *Biblioteka pomocy kaznodziejskich*, w ramach której ukazało się drukiem 20 wydań zbiorowych o charakterze homiletyczno-kaznodziejskim zawierających teorię kazań pasyjnych i ich zbiory¹. Wygłosił także 54 referaty naukowe poświęcone szerokiemu spektrum homiletycznemu.

Przełomy w naukowej twórczości ks. Jana Twardego dokonywały się wraz ze zdobywaniem kolejnych stopni naukowych. Praca magisterska, uznana w 1977

¹ Prace naukowe ks. profesora Jana Twardego ukazały się drukiem w periodykach naukowych („Anamnesis”, „Kieleckie Studia Teologiczne”, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny”, „Przegląd Homiletyczny”, „Salvatoris Mater”, „Studia Catholica Podoliae”, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, „Studia Pastoralne”) i w 28 wydaniach zbiorowych. Opublikował je m.in. w następujących ośrodkach naukowych: Cieszyn, Gródek Podolski (Ukraina), Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Przemyśl, Rzeszów, Stalowa Wola.

roku za licencjacką (*Kazania i przemowy pasterskie do ludu wiejskiego biskupa Karola Józefa Fischera. Studium homiletyczne*, Lublin 1973) poświęcona była historii kaznodziejstwa, dysertacja doktorska (*Cuda Jezusa w przepowiadaniu według współczesnej homiletyki niemieckiej*, Lublin 1982) pozostawała w obszarze homiletyki materialnej, rozprawa habilitacyjna (*Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem. Inspiracje psychologiczne w niemieckojęzycznych publikacjach homiletycznych 1970–1996*, Rzeszów 1998) dotyczyła homiletyki formalnej, a problem ostatniej książki profesorskiej (*Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009) przewija się poprzez wszystkie działy homiletyki ogólnej (fundamentalnej, materialnej, formalnej) i szczegółowej. Pozostały dorobek naukowy, oprócz wyraźnego akcentu na homiletykę materialną i formalną (tu głównie na zagadnienie pracy twórczej nad kazaniem), dotyczy także homiletyki fundamentalnej oraz szczegółowej. To wszystko wskazuje na szerokie horyzonty badawcze ks. profesora Jana Twardego. Widać, że jest homiletą kompletnym – w swojej refleksji naukowej zajmował się wszystkimi działami homiletyki. Poniższa prezentacja naukowej sylwetki ks. profesora Twardego zostanie przedstawiona według wspomnianych wyżej działów homiletyki, w kolejności wskazanej poprzez intensywność naukowych zainteresowań naszego autora. Na końcu tej refleksji przedstawiona będzie próba oceny tego dorobku.

GLÓWNE KIERUNKI BADAŃ NAUKOWYCH

Prace badawcze z obszaru homiletyki materialnej

Kierunki badań teologicznych ks. Twardego oscylują przede wszystkim wokół homiletyki materialnej, której zadaniem jest wypracowanie treści współczesnego przepowiadania. Chodzi tu z jednej strony o wierność podstawowym – teologicznym i antropologicznym – źródłom, a z drugiej o taki sposób przekazu treści kazań, który będzie zgodny z nauczaniem Kościoła oraz dostosowany do kulturowych wymogów współczesności. Na tym polu poszukiwań naukowych ks. Twardy zajmował się szczególnie biblijno-kerygmaticznymi treściami posługi słowa Bożego. Jego badania wiązały się z dydaktyką biblijną, czyli hermeneutyką praktyczną stosowaną do kaznodziejstwa. Wyrazem tych poszukiwań były publikacje na temat głoszenia kerygmatu cudów ewangelicznych i ich aktualizacji. Wśród naukowych opracowań ks. profesora poświęconych temu zagadnieniu wyróżnić należy chociażby następujące: *Przemiany w głoszeniu cudów Jezusa* (w: *Rocznik Instytutu Wyższej Kultury Religijnej*, red. J. Musiał, Stalowa Wola 1985/86, s. 7–26), *Cuda Jezusa we współczesnym przepowiadaniu* (w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiewicz, Lublin 1991, s. 285–354), *Zwycięstwo i panowanie Chrystusa nad naturą. Studium biblijno-homiletyczne* (w: *Ecclesiae Premisliensi serviens. Księga jubileuszowa dedykowana ks. inf. dr. Stanisławowi*

Zygarowiczowi, red. A. Szal, J. Trojnar, Przemyśl 2001, s. 379–387), *Kerygmat a wydarzenie w głoszeniu cudów Jezusa* („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39,2 (2006), s. 319–330), *Wychowanie do walki z szatanem przez homilię* (w: *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2007, s. 213–242)². Na pierwszy plan w tej materii wysuwa się publikacja książkowa pt. *Głoszenie cudów Jezusa dzisiaj* (Kielce 2001, ss. 388). Celem opracowania jest odpowiedź na pytania: Jak, wykorzystując metody najnowszej hermeneutyki biblijnej, naukowo odczytać kerygmat ewangelicznych cudów Jezusa? Jakie jest ich teologiczne znaczenie? Jak głosić je współczesnemu człowiekowi? Ks. Twardy podkreśla w ten sposób, że stosowanie metod egzegetycznych w kaznodziejstwie chroni przed zagubieniem się w jakichś niepewnych interpretacjach i wychodzeniem poza orędzie tekstu biblijnego. Poprawna egzegeza tekstu Ewangelii pomaga także we właściwej interpretacji i aktualizacji zbawczych misterii. Odkrywając głębię biblijnego tekstu, kaznodzieja będzie potrafił także dostrzec głębię i złożoność życia swoich słuchaczy. W tej i wielu innych publikacjach ks. Twardego widać wierność biblijnej szkole ks. prof. Józefa Kudasiewicza, który przez wiele lat wyznaczał polskiej homiletyce drogę ku poprawnej aktualizacji kerygmatu biblijnego oraz wskazywał na znaczenie Biblii w duszpasterstwie³. Tym bardziej warto w tym miejscu przytoczyć słowa ks. Kudasiewicza, który w ten sposób recenzuje wspomnianą wyżej książkę naszego autora:

Publikacja ks. Twardego jest klasycznym przykładem rozprawy interdyscyplinarnej. Może być wzorem dla tego typu rozpraw, oparta na Biblii i ukierunkowana ku życiu, wierna Bogu i człowiekowi. Będzie antidotum na dosłowne, sceptyczne i naiwno-sensacyjne podejście do cudów Jezusa. Ukazuje bogactwo teologiczno-kerygmatyczne ewangelicznych opisów cudów. Uważam ją za najlepszą książkę interdyscyplinarną – biblijno-homiletyczną, jaka ukazała się w Polsce po Vaticanum II⁴.

² Wśród publikacji ks. Twardego na temat aktualizacji cudów ewangelicznych wskazać należy jeszcze następujące: *Kerygmat cudów Jezusa podstawą przepowiadania*, „Współczesna Ambona” 4 (1984), s. 133–141; „Współczesna Ambona” 5 (1984), s. 144–149; *Odczytywanie kerygmatu opisów cudów Jezusa w celach kaznodziejskich*, „Współczesna Ambona” 4 (1985), s. 131–139; *Aktualizacja orędzia cudów Jezusa w przepowiadaniu. Aspekty teologiczne*, „Współczesna Ambona” 2 (1986), s. 155–161; *Niebiblijne formy głoszenia cudów Jezusa*, „Współczesna Ambona” 3 (1986), s. 118–124; *Głoszenie orędzia o zwycięstwie Chrystusa nad śmiercią*, „Homo Dei” 40 (1986), s. 271–276; *Głoszenie ewangelicznych uzdrowień chorych dzisiaj*, w: *Rocznik Instytutu Wyższej Kultury Religijnej*, red. J. Musiał, Stalowa Wola 1986/87, s. 72–80; *Aktualizacja orędzia cudów Jezusa w przepowiadaniu. Aspekty antropologiczne*, „Współczesna Ambona” 3 (1987), s. 121–127; *Głoszenie cudów Jezusa – dzisiaj*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 72,5–6 (1987), s. 162–171; *Głoszenie zwycięstwa Chrystusa nad szatanem*, „Współczesna Ambona” 3 (1989), s. 123–133.

³ Sam ks. Twardy wyraża wdzięczność swemu mistrzowi, opisując jego wkład w rozwój homiletyki polskiej: *Teoria i praktyka kaznodziejskiej posługi słowa w ujęciu Księdza Profesora Józefa Kudasiewicza*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 1 (2003), s. 34–53.

⁴ J. Twardy, *Głoszenie cudów Jezusa dzisiaj*, Kielce 2001 – rec. J. Kudasiewicz, *Propozycja lektury*, „Współczesna Ambona” 3 (2000), s. 189.

Niejako kontynuacją i zarazem rozszerzeniem powyższej problematyki jest kwestia aktualizacji słowa Bożego. Jest to zagadnienie bardzo aktualne i o dużej doniosłości. Temat ten wybija się wyraźnie na czoło w bogatym dorobku ks. Profesora. Aktualizację rozumie on jako „proces wiernego przekazu słowa Bożego, łącznie z uwytatnieniem jego wartości egzystencjalnych”⁵. Nieodzownym warunkiem dobrej aktualizacji jest poprawne odczytanie przesłania tekstu biblijnego. Tego rodzaju wysiłek jednak nie wystarczy. Aby orędzie to dotarło do słuchacza i wpłynęło na jego życiowe postawy, trzeba także odnieść niezmienną prawdę Ewangelii do konkretnych warunków życia (por. DK 4). W ten sposób dzięki homilii będzie mogło dojść do spotkania człowieka z Chrystusem objawionym w tekstach świętych. Problematykę tę ks. profesor opisuje w kilku artykułach, że wystarczy tu wskazać chociażby opracowanie pt. *Aktualizacja kerygmatu w głoszeniu homilii* („Przegląd Homiletyczny” 7 (2003), s. 15–25). Podkreśla w nich, że zasadniczym celem przepowiadania jest doprowadzenie słuchacza do osobowego spotkania z Chrystusem w wierze i miłości. W procesie przepowiadania trzeba ukazać, co treści biblijne mają do powiedzenia współczesnemu człowiekowi. Dlatego posługa słowa jest interpretacją ludzkich doświadczeń, problemów i zagrożeń w świetle Objawienia. Słowem Bożym należy naświetlać, pomagać zrozumieć i rozwiązywać problemy życiowe człowieka. Aktualizacja tekstów biblijnych w przepowiadaniu polega zatem na tym, aby słuchacze przyjęli je jako słowo Boże do nich bezpośrednio skierowane i zobowiązujące do wcielenia go w życie. Jeśli chodzi o samą homilię, to aktualizacja rozumiana jako uobecnienie słów i czynów Bożych w odniesieniu do sprawowanej liturgii (misterium zbawienia) i życia słuchaczy stanowi jej istotę. Z takiego rozumienia homilii wypływa też jej aktualizacyjna kompozycja, której celem jest stosowanie odpowiednich sposobów łączenia słowa Bożego z życiem słuchaczy.

W sposób najbardziej obszerny, kompleksowy i kompletny tematykę tę ks. Twardy przedstawia w publikacji książkowej pt. *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*. Jej celem jest uwrażliwienie kaznodziejów na priorytetowe zadanie, jakim jest aktualizacyjny proces twórczy w kaznodziejstwie oraz na potrzebę korzystania ze źródeł teologicznych i antropologicznych. Ważna jest również przestroga przed błędami w akcentowaniu treści kaznodziejskich. Już we wstępie autor prowadzi cenne rozważania terminologiczne, uściśla pojęcia (przepowiadanie, posługa słowa, kaznodzieja, homilista, kaznodziejstwo, homilia), a w toku pracy jasno uwytatnia istotę aktualizacji i jej proces. Sześć logicznie powiązanych ze sobą rozdziałów tworzy obszerne kompendium homiletyczne na temat: stanu badań nad aktualizacją w homiletyce polskiej i obcojęzycznej; właściwego odczytania kerygmatu biblijnego; procesu i sposobów aktualizacji słowa Bożego w kazaniach; pozabiblijnych – teologicznych i antropologicznych

⁵ J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemysł 2009, s. 189.

– źródeł aktualizacji; błędów w kaznodziejskiej aktualizacji słowa Bożego. Książka ks. Profesora jest zwieńczeniem wieloletnich badań nad problemem wiernego przekazu słowa Bożego i powiązania go z życiem. Ks. Twardy

znakomicie dobrał temat, który pozwolił mu na nawiązanie zarówno do swych wcześniejszych, licznych opracowań naukowych, jak też do prac dyplomowych, które powstały pod jego kierunkiem. [...] Publikacja pokazuje, że jej autor posiada ogromną wiedzę homiletyczną i potrafi ją zaprezentować z perspektywy kluczowego zagadnienia, jakim jest aktualizacja słowa Bożego. Imponujący własny dorobek twórczy autora sprawia, że wielokrotnie odwołuje się on do swoich wcześniejszych opracowań (np. s. 58), a nawet cytuje samego siebie (np. ss. 316, 319). Dobrany temat rozprawy nie jest więc przypadkowy, ale stanowi owoc wcześniejszych wysiłków badawczych autora⁶.

Nic dziwnego, że publikacja ta stała się podstawą do nadania mu tytułu profesora nauk teologicznych. Dzieło ks. Twardego oprócz wartości naukowej posiada także wielkie znaczenie praktyczne, przez co można je nazwać „uniwersytecką kliniką leczenia chorób współczesnego kaznodziejstwa”⁷.

W powyższej rozprawie wiele razy ks. Profesor podkreśla także zasadę chrystocentryzmu w kaznodziejstwie⁸. Chodzi tu o prymat osoby i dzieła zbawczego Chrystusa w dobieraniu i akcentowaniu głoszonych treści. Jezus Chrystus, w którym można kontemplować zarazem tajemnicę Boga, tajemnicę człowieka oraz tajemnicę dzieła odkupienia, jawi się jako klucz do wszystkiego. Dlatego też cała chrześcijańska wiara, życie, liturgia, refleksja teologiczna i przepowiadanie słowa Bożego są ściśle chrystocentryczne. Jezus Chrystus stanowi ich fundament, centrum i istotę. Ks. Twardy także w wielu innych publikacjach uwydatnia, że na tym tle szczególna rola przypada homilii, której podstawowym celem jest doprowadzenie wiernych do zrozumienia misterium Jezusa Chrystusa proklamowanego i aktualizowanego w liturgii oraz do udziału w zbawieniu zawartym w tym misterium. Jakość wniknięcia przepowiadania homilijnego w „postać” Jezusa Chrystusa jest z kolei miarą jakości chrześcijaństwa, które stara się ona budować. Poglębiając syntezę tego zagadnienia ks. Twardy przedstawia w artykule pt. *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze słowa* („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40,1 (2007), s. 50–64). Nasz autor śledzi tutaj rozwój kierunku chrystocentrycznego w kaznodziejstwie, odwołując się przede wszystkim do dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz nauczania ostatnich papieży.

Ksiądz Profesor w wielu swoich opracowaniach podkreśla konieczność uwzględniania w posłudze słowa Bożego, zwłaszcza w głoszeniu homilii,

⁶ J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009 – rec. H. Sławiński, „Przegląd Homiletyczny” 15 (2011) [w druku].

⁷ J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009 – rec. J. Kudasiewicz, „Współczesna Ambona” 3 (2010), s. 187.

⁸ Por. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego...*, s. 39, 88, 219, 335.

teologicznego i pedagogicznego znaczenia roku liturgicznego, który jest uobecnianiem w czasie i miejscu misterium Jezusa po to, aby wierni mogli je poznawać, kontemplować, przyswajając łaskę zbawczą w nich zawartą oraz naśladować w swoim życiu. W jednym ze swoich artykułów ks. Twardy prezentuje zatem kazania znanego niemieckiego kaznodziei Andreasa Grubera (*Kazania na uroczystości i święta Pańskie w ujęciu Andreasa Grubera*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 87–96). Odwołując się do wspomnianego autora, ks. Profesor podkreśla wagę historiozbawczego oraz mistagogicznego wymiaru homilii, co osiąga się poprzez silny związek kazań z rokiem liturgicznym. Według ks. Twardego, kazania ks. Grubera na uroczystości i święta Pańskie są przykładem realizacji zasady chrystocentryzmu: od Ewangelii dzieciństwa począwszy, poprzez kolejne misteria z życia Jezusa autor prowadzi słuchaczy do misterium paschalnego, aby do niego często nawiązywać. W centrum rozważań kaznodziei znajduje się misterium paschalne, które rzuca światło na inne uroczystości i święta, dlatego znaczna część kazań zawiera nawiązanie do męki i zmartwychwstania Chrystusa.

W ciągu każdego roku liturgicznego Kościół celebrowa misterium Chrystusa w jego różnych aspektach, aby je uobecnić i komunikować zawarty w nich dar zbawienia, i aby w ten sposób przyczynić się do wzrostu w wierze ludu Bożego (por. KL 102). Rok liturgiczny stanowi zatem doskonałą okazję do formowania wiernych, czemu ks. Profesor dał wyraz w swoim referacie pt. „Kształtowanie sumień na bazie lekcjonarza”⁹. W wystąpieniu tym ks. Twardy wskazał na najważniejsze znaczenia lekcjonarza, który został stworzony po to, by wierni stopniowo coraz głębiej poznawali wyznawaną przez siebie wiarę, aby poznawali historię zbawienia oraz po to, aby stanowić pedagogiczną pomoc sprzyjającą katechezie. W tym miejscu należy wskazać także na szereg artykułów, w których ks. Profesor, odwołując się do układu lekcjonarza, ukazuje, w jaki sposób w ciągu roku liturgicznego należy przedstawiać homilijną katechezę na temat podstawowych prawd wiary. Przedstawia zatem kaznodziejskie nauczanie o Duchu Świętym w roku liturgicznym, odpowiadając na pytania: „Kiedy w ciągu roku liturgicznego powinien kaznodzieja mówić o Duchu Świętym?” „Jak należy akcentować pneumatologię na kanwie trzyletniego cyklu czytań biblijnych?” (*Kaznodziejskie nauczanie o Duchu Świętym w roku liturgicznym*, „Przegląd Homiletyczny” 10 (2006), s. 71–83). Omawia potrzebę akcentowania tematyki Eucharystii w oparciu o czytania lekcjonarza w ciągu roku liturgicznego (*Kaznodziejskie nauczanie o Eucharystii w roku liturgicznym*, „Przegląd Homiletyczny” 11 (2007), s. 65–77). Podkreśla przy tym, że wiele tekstów lekcjonarza mówi wprost o Najświętszym Sakramencie, a inne pośrednio wskazują na potrzebę przybliżania teologii Eucharystii i akcentowania jej mistagogii. Z właściwą dla siebie perfekcją

⁹ Sympozjum pt. „Integralna obecność słowa w celebracjach liturgicznych”, Zakład Liturgiki i Homiletyki Uniwersytetu Śląskiego oraz Katedra Liturgiki i Hagiografii Uniwersytetu Opolskiego, Katowice, 26 maja 2006.

i dążeniem do wypracowywania praktycznych wniosków w swoim artykule zamieszcza także zestawy tekstów biblijnych o tematyce eucharystycznej, które pomóc mogą w programowaniu posługi słowa Bożego. Odwołując się do teologii roku liturgicznego, ks. Twardy przybliża i aktualizuje także biblijne wezwanie do nawróceniu i pokuty. W artykule pt. *Kaznodziejskie nauczanie o pokucie w roku liturgicznym* („Przegląd Homiletyczny” 12 (2008), s. 119–131) rozwiązuje następujące kwestie: Czy i jak, oprócz Wielkiego Postu, nauczać o pokucie w homiliach na pozostałe okresy roku liturgicznego? Czy mówić o niej w niedziele zwykłe, święta, a nawet w uroczystości w ciągu roku? Czy i jak często homilie mają mieć charakter pokutny?

Badania naukowe związane z homiletyką formalną

W swoich badaniach naukowych ks. Profesor ukazuje, w jaki sposób współczesna refleksja homiletyczna powinna skupić się na procesie urzeczywistniania się przepowiadania. W centrum tego procesu stoi osoba głoszącego słowo Boże, który ma przed sobą tekst biblijny i konkretnych słuchaczy. Poprzez jego wysiłek zachodzi proces spotkania się tekstu biblijnego z jego własną autorefleksją religijną oraz egzystencjalną sytuacją słuchaczy. W przepowiadaniu Bóg mówi do człowieka przez człowieka, posługując się językiem ludzkim. Dlatego właśnie osoba kaznodziei była tak często momentem krytycznym w refleksji ks. Twardego. Problematyka związana z osobą przepowiadającego oraz słuchacza wchodzi w zakres homiletyki formalnej, która – mówiąc najogólniej – odpowiada na pytanie: „jak przepowiadać?”.

Ksiądz Profesor podkreślał, że odpowiedzialne traktowanie głoszenia słowa Bożego, które ze swej istoty jest czynnością sakralną i wydarzeniem zbawczym, wymaga starannego przygotowania się do realizacji każdej jednostki przepowiadania. Wnikał zatem w psychologiczny problem pracy twórczej nad kazaniem, ukazując, w jaki sposób proces przygotowania kazania przyczynia się do zwiększenia jego skuteczności. W celu gruntownego zbadania tego zagadnienia przeanalizował jego odzwierciedlenie w homiletyce niemieckiej. Refleksje te zostały ukazane w kilku artykułach: *Czytanie twórcze pomocą w pracy nad kazaniem* („Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 79, 4 (1994), s. 569–573), *Przygotowanie kazania jako proces twórczy* („Współczesna Ambona” 4 (1994), s. 98–109), *Przymioty twórczego kaznodziei* („Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 80,3 (1995), s. 421–429), *Publikowane teksty kazań pomocą w pracy twórczej kaznodziei* („Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 80,1 (1995), s. 74–80), *Bisocjacja homiletyczna jako metoda aktualizacji kerygmatu* (w: *W posłuszeństwo słowa Pańskiego. Księga pamiątkowa poświęcona ks. prof. dr hab. Józefowi Kudasiewiczowi z okazji 70-lecia urodzin*, red. S. Bielecki [i in.], Kielce 1997, s. 389–400).

Owocem tych badań była jednak przede wszystkim rozprawa habilitacyjna pt. *Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem. Inspiracje psychologiczne w niemiecko-*

języcznych publikacjach homiletycznych 1970–1996. W pięciu rozdziałach tej nowatorskiej publikacji ks. Twardy przedstawił wpływ psychologii twórczości na homiletykę niemiecką oraz ukazał jej znaczenie w refleksji nad przygotowaniem i wygłoszeniem kazania. Nawiązując do psychologicznego nurtu w homiletyce podjął refleksję nad osobowością twórcy i procesem twórczym oraz wypracował własną koncepcję pracy twórczej nad kazaniem. Godny podkreślenia jest także fakt, że swoje refleksje natury psychologicznej i homiletyczno-retorycznej przełożył na język konkretów zrozumiały nie tylko dla teoretyków, ale i dla praktyków kaznodziejstwa. Dzięki temu dzieło to stało się cennym źródłem twórczych inspiracji w praktyce kaznodziejskiej. Badania związane z problematyką pracy twórczej nad kazaniem przybliżał także środowisku homiletycznemu poprzez liczne wykłady i publikacje. Stąd też grupa artykułów i wystąpień o charakterze dydaktycznym na temat wychowania kaznodziei do pracy twórczej, jak np. *Wychowanie kaznodziei twórczego szczególnym zadaniem homilety* (referat na Sympozjum Sekcji Homiletów Polskich, Częstochowa 17 października 2000 r.¹⁰) czy: *Kształcenie kaznodziei twórczego* (w: *Integralne kształcenie kaznodziei*, red. W. Broński, Lublin 2006, s. 105–119).

Ks. Twardy poświęcił naukowej refleksji nad formacją kaznodziejską także kilka innych opracowań, jak np.: *Formacja głosiciela słowa Bożego* („Przegląd Homiletyczny”, 5–6 (2001–2002), s. 9–23), *Jak w seminariach duchownych przygotowywać do głoszenia homilii obrzędowej* („Przegląd Homiletyczny” 9 (2005), s. 41–54), *Zachowanie kaznodziei na ambonie* (w: *Mowa żywa. Wybrane aspekty komunikacji kaznodziejskiej*, red. J. Twardy, W. Broński, J. Nowak, Kielce 2005, s. 167–185); *Motywacja w kaznodziejskiej posłudze słowa* („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” – w druku). Wzywa w nich, aby we współczesnej homiletyce więcej miejsca poświęcić kształceniu i wychowaniu głosiciela słowa Bożego. Stan kaznodziejstwa zależy bowiem w dużej mierze od osobowości, kompetencji, gorliwości i wiedzy kaznodziei. Należy zatem tak kształcić i wychowywać kaznodzieję, aby był wiernym sługą Boga i Jego słowa oraz sługą człowieka potrzebującego zbawienia. W wychowaniu kaznodziei szczególną rolę odgrywa jego formacja duchowa, której podstawą jest więź z Chrystusem i otwartość na działanie Ducha Świętego. Istotna jest przy tym zażyłość kaznodziei ze słowem Bożym, aby on sam był jego gorliwym słuchaczem, zanim je wygłosi wiernym. W wykształceniu kompetentnego sługi słowa nieodzowne jest permanentne studium Biblii, nauczania Kościoła i wiernej jemu teologii, aby umiejętnie i z pożytkiem dla słuchaczy mógł on czerpać z tych źródeł. Bardziej też należy zadbać o przygotowanie humanistyczne, retoryczne, językowe kaznodziei, aby go rozumiano i aby umiał nawiązać twórczy dialog ze słuchaczami.

¹⁰ Tekst tego wystąpienia ukazał się drukiem w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. Twardy, Katowice 2001, s. 92–114.

W swoich refleksjach nad posługą słowa Bożego ks. Twardy zwracał uwagę na problem duchowości kaznodziejskiej, z którą w sposób nieodczyny związana jest modlitwa. Jest ona niezbędnym czynnikiem głębi kazań i ich skuteczności. Refleksja ta zaowocowała sześcioma artykułami oraz książką pt. *Aby słowo wydało plon. O modlitwie głosiciela i słuchacza słowa Bożego* (Wydawnictwo św. Jacka i Apostolicum, Katowice–Ząbki 2005, ss. 239). Publikacja ta spotkała się z bardzo pozytywnym odbiorem czytelników i recenzentów, którzy podkreślali, że w dobie aktywizmu i technik przemawiania szczególnie ważne jest podkreślenie, że kaznodzieja musi być najpierw *orans*, a dopiero potem *orator*¹¹. Opracowanie to wskazuje na wyższy poziom rozumienia i przeżywania słowa Bożego. Cenne jest także zamieszczenie przez autora kompendium sto dwóch modlitw związanych z posługą słowa, przetłumaczonych w dużej części z języków obcych. W ten sposób powstała pierwsza w historii polskiej homiletyki antologia modlitw kaznodziei i słuchacza słowa Bożego.

Przepowiadanie słowa Bożego jest rzeczywistością Bożą, a zarazem w pełni ludzką – wyrażoną ludzkimi słowami i dotyczącą ludzkich spraw. W orbitę działania przepowiadania włączony jest także słuchacz słowa Bożego. Również i tego rodzaju problematyka nie pozostała poza obszarem naukowych zainteresowań ks. Twardego. Jego badania dotyczą zatem słuchaczy kazań, ich formacji przez słowo Boże, modlitwę, rachunek sumienia, a także znaczenia potrzeb egzystencjalnych wiernych. Tego rodzaju zagadnienia doszły do głosu w następujących publikacjach ks. Twardego: *Modlitwy słuchaczy słowa Bożego* („Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 78,3 (1993), s. 305–311), *Konkretnie wskazania życiowe w kazaniu* („Współczesna Ambona” 2 (1994), s. 166–174), *Wychowywanie słuchaczy kazań do modlitwy* („Studia Catholica Podoliae” 2,2 (2003), nr 2, s. 427–437), *Rachunek sumienia słuchacza słowa Bożego* („Współczesna Ambona” 1 (2004), s. 164–178).

Twórczość naukowa dotycząca homiletyki fundamentalnej

Osobny rozdział twórczości ks. Profesora dotyczy homiletyki fundamentalnej, która zajmuje się podstawami homiletyki jako nauki teologicznej. W tej materii pozostaje wiele opracowań ks. Twardego dotyczących przemian, istoty, celu oraz skuteczność posługi słowa. W kontekście nadchodzącego jubileuszu roku dwutysięcznego wyznacza polskiemu kaznodziejstwu konkretne drogi jego odnowy (*Jubileusz roku dwutysięcznego szczególnym wyzwaniem dla kaznodziei*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” 3 (1999), s. 113–127). W artykule pt. *Istota i cele*

¹¹ Por. J. Twardy, *Aby słowo wydało plon. O modlitwie głosiciela i słuchacza słowa Bożego*, Katowice–Ząbki 2005 – rec. K. Panuś, „Przegląd Homiletyczny” 9 (2005), s. 178, 179; rec. G. Siwek, „Homo Dei” 76,2 (2006), s. 193–195.

kaznodziejskiej posługi słowa Bożego (w: *Omnia tempus habent. Miscellanea theologica Vincentio Myszor quadragesimum annum laboris scientifici celebranti ab amicis, sodalibus discipulisque oblate*, red. A. Reginek, G. Strzelczyk, A. Żądło, Katowice 2009, s. 292–306) przedstawia teologiczne podstawy przepowiadania, pisząc m.in.:

Słowo Boże ma moc zbawczą i jest skuteczne, gdyż spełnia to, co oznacza. Obowiązkiem kaznodziei jest wiernie przybliżać dzieło zbawienia i świadczyć o jego uobecnianiu się w liturgii Kościoła. Ucząc wdzięcznego wspominania dziejów zbawienia i uwydatniając ich kontynuację i uobecnianie się w kościelnej teraźniejszości, kaznodzieja będzie zarazem budził u słuchaczy nadzieję chrześcijańską i przybliżał eschatologię (s. 306).

W innej ze swoich publikacji wskazuje na warunki skutecznego przepowiadania (*Skuteczność głoszenia słowa Bożego*, „Anamnesis” 10,2 (2004), s. 100–108¹²). Jednym z nich jest działanie Ducha Świętego. Słowo przepowiadania staje się słowem zbawienia właśnie poprzez działanie Ducha Świętego (por. 1 Kor 2,9; 2,12). Ten sam Duch Święty jest także źródłem jego skuteczności oraz pierwszym Darem udzielonym przez głoszenie słowa Bożego (por. Dz 19,44; 11,14). Źródło łaski i zbawienia, jakie przynosi przepowiadanie, należy widzieć właśnie w nieustannym udzielaniu się Ducha Świętego jako daru dla słuchaczy. Przepowiadanie należy zatem pojmować jako przestrzeń działania Ducha Świętego, który oddziałuje i na kaznodzieję, i na jego słuchacza. Cenną refleksję na ten temat ks. Profesor zawarł między innymi w publikacji pt. *Pneumatologiczny aspekt głoszenia słowa Bożego* (w: *Z Duchem Świętym w trzecie tysiąclecie. Materiały z sesji naukowej Uniwersytetu Śląskiego Filia w Cieszynie, Cieszyn 1–3. VI 2001*, red. J. Budniak, M.J. Uglorz, Cieszyn 2002, s. 137–149).

Służba słowu Bożemu w przepowiadaniu polega na doprowadzeniu słuchaczy do osobistego spotkania z Chrystusem poprzez dojrzałą i ugruntowaną wiarę (por. Rz 10,14–17). Skutkiem takiej wiary jest zamieszkanie Boga w nas (por. Ef 5,17). W procesie tym istotną rolę odgrywa także aktywna postawa słuchaczy słowa Bożego. Przejawia się ona przede wszystkim w otwartości na Boże słowo, w jego uważnym słuchaniu oraz zgodzie na to, aby przeniknęło ono wszystkie wymiary życia. Tego rodzaju treści wybrzmiały w artykule ks. Profesora pt. *The Importance of Listening To God's Word* („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 41,2 (2008), s. 338–350).

W opracowaniach ks. Twardego widać także troskę o tożsamość współczesnej homilii. Z jednej strony nawołuje on do czerpania z tradycji, zwłaszcza patrystycznej, chociażby poprzez stosowanie homilii analitycznej, zwłaszcza gdy w liturgii mamy do czynienia z krótkimi tekstami biblijnymi:

¹² Artykuł poszerzony o bibliografię katechetyczną ukazał się także drukiem pod zmienionym tytułem: *Warunki skuteczności kaznodziejskiej i katechetycznej posługi słowa* (w: *Słowo Boże na ambonie. Materiały i Kazania, Rok „C” /3/, Jarosław 2004*, s. 131–143).

Warto wtedy po kolei objaśniać i aktualizować poszczególne zdania, a nawet główne słowa i uwydatniać znaczenie ich sensu dla życia słuchaczy. Po takim stopniowym wyjaśnieniu tekstu biblijnego nastąpi sformułowanie jego przesłania oraz powiązanie go z liturgią i życiem wiernych (*Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, s. 125).

Jednocześnie jednak podkreśla doniosłość soborowej reformy liturgicznej oraz nakreśloną przez nią nową jakość homilii pojmowanej jako „część liturgii”. Idąc za wskazaniem Vaticanum II wyznacza on homilii zadanie „wprowadzania słuchaczy w sprawowane misterium” oraz definiuje ją jako „część integralną liturgii”, która „jest zarazem szczytową formą kaznodziejstwa” (*Jak w seminariach duchownych przygotowywać do głoszenia homilii obrzędowej*, s. 41). Wiele cennych informacji o mistagogicznej funkcji homilii znaleźć można także w jego opracowaniu na temat integrującej i interpretującej roli słowa Bożego w celebracji Eucharystii: *Słowo Boże w celebracji Eucharystii* (w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2005, s. 124–147). Podobne refleksje były przedmiotem jego referatu pt. „Eucharystia uczta sprawowaną przy dwu stołach” (Symposium naukowe Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 15 maja 2005).

Ks. Twardy podejmował także badania związane z historią kaznodziejstwa oraz badania biograficzne na temat niektórych kaznodziejów. Owocem tego rodzaju badań jest chociażby wspomniana już wcześniej praca licencjacka na temat kazań i mów biskupa Karola Józefa Fischera czy też artykuły poświęcone ks. Piotrowi Skardze jako kaznodziei królewskiemu, kaznodziejstwu ks. Walentego Bala oraz nauczaniu pasterskiemu obecnego arcybiskupa przemyskiego Józefa Michalika. Artykuły z historii kaznodziejstwa pomagają czytelnikowi odpowiedzieć na pytanie, jak w poszczególnych epokach Kościół rozumiał i spełniał funkcję pośrednictwa zbawczego poprzez posługę słowa oraz jakie pozostawiło to historycznie uchwytne owoce. Opracowania dotyczące współczesnych kaznodziejów mogą być wskazaniem drogi, jak we współczesnych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych skutecznie głosić Dobrą Nowinę.

Osiągnięcia naukowe z obszaru homiletyki szczegółowej

Wiele publikacji ks. Twardego pozostaje w kręgu homiletyki szczegółowej, która podejmuje zagadnienia związane z poszczególnymi rodzajami kazań. W jednym ze swoich artykułów (*Stan polskiej homiletyki w latach 1945–1999. Próba oceny i wnioski na przyszłość*. „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” 4 (2000), s. 17–37), z właściwym sobie porządkującym stylem wskazuje główne kryteria podziału kazań. Są nimi: forma – chodzi tu podział ze względu na kompozycję, sposób przekazu, związek z liturgią roku kościelnego, ze sprawowaniem sakramentów i sakramentaliów; rodzaj słuchaczy; głoszona treść oraz seryjność kazań. Tego rodzaju porządkujące treści pojawiają się także w artykule: *Pojęcie kazania*

i jego rodzaje w świetle polskich podręczników homiletyki XIX i pierwszej połowy XX wieku (w: *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków 1994, s. 28–47). W tej materii warto wskazać publikacje, w których ks. Profesor przybliży założenia homilii obrzędowych (bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, małżeństwo, sakrament chorych), pneumatologicznych, niedzielnych, świątecznych czy maryjnych. Pośród wielu opracowań na temat homilii obrzędowych warto wskazać chociażby na artykuły dotyczące homilii ślubnej czy też głoszonej podczas sprawowania sakramentu pokuty i pojednania. Reflektując nad homilią pokutną (*Posługa Słowa związana z sakramentem pokuty i pojednania*, „*Studia Pastoralne*” 3 (2007), s. 63–77) zaleca, aby jej treścią było przypominanie wiernym o zgubnych skutkach grzechu, akcentowanie nieskończonego miłosierdzia Bożego, zbawczego działania łaski oraz wzywanie do pełnego nawrócenia i zadośćuczynienia za zło. Podkreśla także, że okazją do przepowiadania na temat sakramentu pokuty i pojednania są również inne okazje liturgiczne, jak np. rekolekcje, misje, różnego rodzaju nabożeństwa czy też niedziele w ciągu roku liturgicznego. Ukazując perspektywy głoszenia słowa Bożego do chorych, ks. Profesor przedstawia główne aspekty treści homilii do tej grupy słuchaczy (*Homilia do chorych*, „*Przegląd Homiletyczny*” 13 (2009), s. 113–127). Podkreśla, że ze względu na powszechność choroby i cierpienia homilia do chorych ma swój głęboki wymiar egzystencjalny, a człowiek doświadczający tych problemów bardzo potrzebuje światła Bożego. Kaznodzieja winien wybierać odpowiednie czytania i tak aktualizować orędzie obrzędów sakramentu chorych, aby chory dobrze wniknął w zbawczy sens cierpienia i przeżywał je w zjednoczeniu z Chrystusem, jako okazję do uświęcania siebie i bliźnich. Głosząc homilię, pobudzamy chorych do apostołstwa, wychowujemy ich do tego, aby byli aktywnym podmiotem Kościoła, a nie tylko biernym przedmiotem jego pasterskiej troski. Natomiast tych, którzy usługują ludziom chorym, uwrażliwiamy na to, że Chrystus jest obecny w ich cierpiących braciach i siostrach. W refleksji na temat homilii ślubnej (*Mistagogia w homilii ślubnej*, „*Przegląd Homiletyczny*” 14 (2010), s. 129–142) ks. Twardy podkreśla, że jej głównym celem jest pobudzanie wiernych do aktywnego i owocnego uczestnictwa w sprawowanej liturgii. Swoim zwyczajem cenne myśli natury naukowej opatruje przykładami kaznodziejskiej mistagogii, w których ukazuje, jak łączyć ze sobą przesłanie tekstów biblijnych z obrzędami liturgicznymi oraz sytuacją egzystencjalną słuchaczy.

Pośród wyliczonych wcześniej opracowań wyróżnić należy także szereg artykułów na temat kazań maryjnych, które w polskiej praktyce pastoralnej pozostają ciągle dalekie od biblijnej pobożności maryjnej, kierując się zbytnio w stronę naturalnej antropologii. Książd Profesor wykazuje także inne błędy kazań maryjnych, jak przeakcentowanie gniewu Bożego i sprawiedliwości przy jednoczesnym podkreślaniu miłosierdzia Maryi, mariocentryzm zamiast chrystocentryzmu, wyolbrzymianie roli Maryi przy jednoczesnym umniejszaniu dzieła Ducha Świętego. Skutkiem takiego przepowiadania jest pomniejszanie autentycznej wielkości Maryi, która bierze się z wielkości Bożej łaski, która w Niej działa, oraz z udziału w dziele

Chrystusa i Kościoła. Jednocześnie ks. Twardy wyznacza właściwą drogę kaznodziejstwa maryjnego, ukazując teologiczne zasady, jakimi winno się ono kierować. Jest to zasada trynitarna, chrystologiczna, pneumatologiczna i eklezjologiczna. Ksiądz Profesor radzi także kaznodziejom, aby ukazywali Maryję jako ciągle aktualny wzór dla każdego wierzącego, a szczególnie dla chrześcijańskich kobiet. Te i inne treści ks. Profesor przedstawił m.in. w następujących artykułach: *Głoszenie kazań maryjnych* (w: *Kościół czci Matkę swego Pana. Sympozjum mariologiczne zorg. przez WSD w Przemyślu w dniu 23 października 2002 r. Materiały*, red. W. Siwak, Przemyśl 2003, s. 149–170), *Między teologią a antropologią w głoszeniu kazań maryjnych* („*Salvatoris Mater*” 9,3–4 (2007), s. 216–236).

Jeśli chodzi o publikacje dotyczące przepowiadania seryjnego, to należy podkreślić przede wszystkim wkład ks. Profesora w opracowanie zasad głoszenia kazań pasyjnych. Dorobek naukowy dotyczący tego zagadnienia jest naprawdę imponujący. Ks. Twardy zasadniczo pojmuje kazanie pasyjne jako tematyczne kazanie biblijne, w którym dochodzi do głosu teologia męki Pańskiej, ściśle powiązana z historią zbawienia (*Treść kazań pasyjnych*, w: *Jezus i Jego uczniowie w Markowym opisie męki. Kazania pasyjne*, Przemyśl 2006, s. 9–17). Ksiądz Profesor nawołuje, aby w kazaniach pasyjnych wnikać w teologiczną głębię misterium męki i śmierci Jezusa. Podkreśla także, że kaznodzieje powinni wskazywać na to, jakie znaczenie „dla nas i dla naszego zbawienia” mają te święte wydarzenia oraz nawołuje do unikania błędów historycyzmu, sentymentalizmu czy negatywizmu. Pomijając przykłady kazań pasyjnych, warto wskazać na następujące opracowania naukowe, w których ks. Profesor wyznacza drogę ku właściwej realizacji tego rodzaju przepowiadania: *Głoszenie kazań o świadkach męki Chrystusa* (w: *Świadkowie męki Chrystusa*, red. J. Twardy, Przemyśl 2004, s. 5–18), *Głoszenie kazań pasyjnych w roku Eucharystii* (w: *Męka naszego Pana Jezusa Chrystusa. Kazania pasyjne*, „Biblioteka Pomocy Kaznodziejskich” (BPK), red. J. Twardy, t. 12, Przemyśl 2005, s. 6–25), *Tematyka eucharystyczna w kazaniach pasyjnych* („*Studia Pastoralne*” 1 (2005), s. 128–142), *Wskazania i przestrogi dla głosicieli kazań pasyjnych* (w: *Męka Jezusa szkołą człowieczeństwa. Kazania pasyjne*, BPK t. 17, Przemyśl 2007, s. 5–19), *Źródła kazań pasyjnych* (w: *Życie w mądrości krzyża według świętego Pawła. Kazania pasyjne*, BPK, t. 18, Przemyśl 2008, s. 4–23), *Kazanie pasyjne kontemplacją męki Chrystusa* (w: *Wzór i źródło nowego życia. Kazanie pasyjne*, BPK, t. 19, Przemyśl 2009, s. 5–20)¹³.

¹³ Pozostałe publikacje na ten temat to: *Głosimy kazania o Męce Pańskiej*, w: *Cierpienia Chrystusa ceną naszego zbawienia w ujęciu św. Łukasza. Kazania pasyjne*, BPK, t. 2, Przemyśl 1992, s. 4–9; *Z pomocą w głoszeniu kazań pasyjnych*, w: *Do końca ich umiłował. Kazania pasyjne w oparciu o Ewangelię według św. Jana*, BPK, t. 5, Przemyśl 1995, s. 3–7; *Kazania na temat zapowiedzi męki Pańskiej*, w: „*Syn Człowieczy musi wiele cierpieć*”. *Kazania pasyjne*, BPK, t. 7, Przemyśl 1997, s. 4, 5; *Kazania pasyjne o siedmiu boleściach Maryi*, w: *Matka Bolesna. Kazania pasyjne*, red. J. Twardy, Przemyśl 2003, s. 5–9. Do tego rodzaju dorobku na temat kazań pasyjnych należałoby

ORYGINALNOŚĆ NAUKOWEJ TWÓRCZOŚCI KS. TWARDEGO

Wszechstronność, interdyscyplinarność, *novum* poszukiwań homiletycznych

Dokonując oceny naukowego dorobku ks. Twardego, należy wskazać przede wszystkim na szeroki zakres jego naukowych poszukiwań. W swoich publikacjach i referatach dotyka każdego z działów homiletyki oraz odwołuje się do szeroko rozumianej teologii pastoralnej. Jego badania wyraźnie wskazują, że nie boi się podejmować trudnych i różnorodnych wyzwań naukowych i realizuje je z najwyższą dokładnością. W tym względzie cechuje go prawdziwa, naukowa pasja oraz otwartość na problemy współczesnej homiletyki. W swojej twórczości łatwo i umiejętnie porusza się pomiędzy problematyką teologiczną a antropologiczną.

Większość jego opracowań, a zwłaszcza rozprawa habilitacyjna i książka profesorska dowodzą, że dobrze zna nie tylko literaturę homiletyczną, lecz także nauki humanistyczne (antropologię, psychologię, socjologię) filozofię, literaturę, sztukę czy też specyfikę oddziaływania środków masowego przekazu. Szczególną zasługą ks. Profesora jest także przetrząsanie pomostu pomiędzy homiletyką a biblistyką, egzegezą i teologią biblijną. Jego dzieła mają często charakter interdyscyplinarny: biblijno-homiletyczny czy homiletyczno-psychologiczny. W ten sposób uczy on uprawiania homiletyki w kontekście innych, i to nie tylko teologicznych nauk. Dzięki tego rodzaju refleksji naukowej przyczynia się do lepszego poznania orędzia ewangelicznego, konkretnej sytuacji, w jakiej głosi się słowo Boże, uwarunkowań i okoliczności wpływających na praktykę przepowiadania oraz aktualnych kierunków rozwoju nauk teologicznych i humanistycznych.

Badania naukowe ks. Profesora w znacznej mierze dotyczą słabo wcześniej przebadanych w homiletyce zagadnień, jak chociażby problemu aktualizacji słowa Bożego czy procesu pracy twórczej nad kazaniem. Badania te stanowią cenne naukowe *novum* w homiletyce polskiej i obcojęzycznej. Autor wnosi przez to własny, oryginalny wkład w rozwój współczesnej homiletyki oraz inspiruje do dalszych badań. O wartości jego dorobku naukowego świadczy także fakt,

także dodać opracowania o charakterze wstępu czy wprowadzenia: *Wstęp*, w: *Prawdziwie ten człowiek był Synem Bożym. Kazania pasyjne w oparciu o Ewangelię według św. Marka*, BPK, t. 4, Przemyśl 1994, s. 4–6; *Wprowadzenie*, w: *Głosimy Chrystusa ukrzyżowanego. Kazania pasyjne*, BPK, t. 1, Przemyśl 1991, s. 4, 5; *Wstęp*, w: *Aby się wypełniło Pismo. Kazania pasyjne w oparciu o Ewangelię według św. Mateusza*, BPK, t. 3, Przemyśl 1993, s. 4–6; *Wstęp*, w: „*Gorąco pragnęłam spożywać tę Paschę z wami, zanim będę cierpiał (Łk 22,15)*”. *Kazania pasyjne*, BPK, t. 8, Przemyśl 1998, s. 3–5; *Wstęp*, w: „*A oto nadeszła godzina i Syn Człowieczy będzie wydany w ręce grzeszników (Mt 26,45b)*”. *Kazania pasyjne*, BPK, t. 10, Przemyśl 1999, s. 3, 4; *Wstęp*, w: *Cena naszego zbawienia. Kazania pasyjne*, BPK, t. 11, Przemyśl 2001, s. 5–8; *Wstęp*, w: *Jezusowe słowa z krzyża. Kazania pasyjne*, red. J. Twardy, Przemyśl 2002, s. 5–80; *Wstęp*, w: „*Ojcie, przebac im, bo nie wiedzą, co czynią (Łk 23,34)*”. *Kazania pasyjne*, BPK, t. 8, Przemyśl 2000, s. 5–8.

że współcześni homileci polscy w swoich opracowaniach zwartych i artykułach często przytaczają jego publikacje homiletyczne. Jego nazwisko jest rozpoznawalne nie tylko w homiletyce polskiej, lecz także światowej.

Przybliżanie zdobyczy homiletyki obcojęzycznej

Ks. Twardy jest uważnym obserwatorem i krytykiem polskiej refleksji homiletycznej, czemu dał wyraz między innymi w artykułach: *Stan polskiej homiletyki w latach 1945–1999. Próba oceny i wnioski na przyszłość* („Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” 4 (2000), s. 17–37), *Przemiany w polskiej teorii homilii pod wpływem II Soboru Watykańskiego* (w: *Wierność i aggiornamento. Wokół recepcji Soboru Watykańskiego II*, red. G. Kucza, Katowice 2006, s. 207–220), *Źródła przemian we współczesnej homiletyce fundamentalnej*, („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39,1 (2006), s. 112–125) oraz w wielu recenzjach wydawniczych i naukowych¹⁴. Weryfikując istniejące poglądy, wielokrotnie podkreślał konieczność otwarcia polskiej myśli homiletycznej na homiletykę światową. Przykład tego rodzaju otwarcia znaleźć można w jego własnej twórczości. Z jego publikacji przebija solidne znawstwo homiletyki niemieckojęzycznej, czego wyrazem były chociażby jego rozprawy naukowe (doktorat i habilitacja). W swoich opracowaniach sięga jednak także do literatury homiletycznej z obszaru języka francuskiego, włoskiego, angielskiego i hiszpańskiego. Tego rodzaju badawczy rozmach oraz naukową świeżość można zauważyć chociażby w jego ostatniej, profesorskiej książce¹⁵. Międzynarodowy poziom refleksji naukowej to z pewnością owoc współpracy, jaką ks. Twardy podejmował z najważniejszymi ośrodkami homiletycznymi w świecie (głównie w Niemczech, Austrii, Francji i USA) oraz w Polsce (KUL w Lublinie, PAT – obecnie UPJP II – w Krakowie, ATK – obecnie UKSW – w Warszawie). Czynił to jako przewodniczący, bądź długoletni zastępca przewodniczącego Sekcji Homiletów Polskich. Współpracę tę ułatwiały także liczne wyjazdy zagraniczne (stypendia naukowe, kursy językowe, kwerendy bibliograficzne) oraz aktywne uczestnictwo w sympozjach i konferencjach naukowych przede wszystkim w Niemczech¹⁶. Naukowe kontakty z homiletami innych obszarów językowych

¹⁴ Ksiądz Profesor był między innymi recenzentem trzech rozpraw habilitacyjnych (KUL w Lublinie oraz WTL UŚ w Katowicach), dwóch dysertacji doktorskich (PAT w Krakowie, UKSW w Warszawie), a także trzech prac licencjackich i pięćdziesięciu magisterskich.

¹⁵ Wspominając o otwarciu na homiletykę obcojęzyczną, warto dodać, że ks. Twardy sam również opublikował dwa artykuły naukowe w językach obcych: *Einflüsse von Umwelt und Erziehung auf die Entwicklung der Kreativität*, w: *Europa Christlich Gestalten: Hoffnung und Angst der Menschen in Europa als Herausforderung für die Soziallehre der Kirche: Festschrift für Prof. Dr. Lothar Roos zum Abschluss seines Wirkens an der Schlesischen Universität*, red. H. Krzysieczko, Katowice 2005, s. 154–162; *The Importance of Listening To God's Word*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 41,2 (2008), s. 338–350.

¹⁶ Ks. Twardy od roku 1999 jestem członkiem Zrzeszenia Homiletów Niemieckiego Obszaru Językowego – Arbeitsgemeinschaft für Homiletik (AGH) z siedzibą w Würzburgu. Brał udział

ks. Twardy podejmuje także w ramach współpracy z redakcją „Przeglądu Homiletycznego”, który jest czasopismem o charakterze międzynarodowym. Owocem tego rodzaju aktywności były liczne opracowania naukowe, a także zgromadzenie bardzo bogatej literatury homiletycznej.

Uwzględnianie przedsoborowej teorii kaznodziejstwa

Cenną, bo rzadką dzisiaj i charakterystyczną cechą twórczości ks. Profesora jest także sięganie do teorii kaznodziejstwa z XIX oraz z pierwszej połowy XX wieku. Wypracowując wskazania dla współczesnej homiletyki, odwołuje się do jej historii. Wskazuje na jej przydatność, czerpiąc z niej pozytywne wskazania oraz przestrogi przed błędami w głoszeniu słowa Bożego. W sposób syntetyczny refleksje te przedstawił np. w artykule pt. *Aktualność założeń kazania tematycznego we współczesnej posłudze słowa Bożego* („Przegląd Homiletyczny” 15 (2011), [w druku]). Uwydatnia przy tym jednak przemiany zaistniałe po II Soborze Watykańskim, czyniąc w ten sposób swą refleksję i bogatą, i aktualną. Przykładem tego łączenia tradycji ze współczesnością jest także wiele innych (jeśli nie ich większość) artykułów naukowych, czy też jego najnowsza publikacja książkowa pt. *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*. W ten sposób ks. Profesor przybliży szerokiemu gremium czytelników skazaną przez niektórych już nieco na zapomnienie, a przecież nadal cenną i w wielu przypadkach aktualną przedsoborową refleksję homiletyczną.

Łączenie teorii z praktyką

Oryginalnym rysem twórczości naukowej ks. Profesora jest łączenie teorii z praktyką. Częstą wadą współczesnej homiletyki, podobnie jak i kaznodziejstwa jest pozostawanie na wyżynach abstrakcji poprzez zamknięcie się w skomplikowanych dywagacjach naukowych. Tego rodzaju refleksja jest oczywiście ważna – bez niej mogłoby dojść do spłycenia myśli homiletycznej. Nie może ona jednak pozostać celem samym w sobie, „sztuką dla sztuki”, szczególnie jeśli mamy do czynienia z dyscypliną pastoralną, jaką jest homiletyka. Ksiądz Profesor nie ulega tego rodzaju pokusie. W jednej ze swoich publikacji podkreśla: „Homiletyka jest [...] dyscypliną teologiczno-praktyczną i jako taka powinna nie tylko podawać zasady ogólne, ale i ukazywać drogi ich realizacji w posłudze kaznodziejskiej” (*Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem...*, s. 26) . W swojej działalności

w organizowanych co dwa lata, czterodniowych sympozjach tego zrzeszenia w Limburgu (26–30 IX 1994); w Erfurcie (23–27 IX 1996), w Magdeburgu (25–29 IX 2000); w Passau (23–27 IX 2002); w Essen (25–29 IX 2006, w Würzburgu (29 IX–2 X 2008). Brał również udział w sympozjum pastoralnym *Pastorale Tagung* we Freiburgu in Breisgau (28–30 VIII 1979 r). Od 1992 roku należy do The Catholic Homiletic Society – Institute of Word God Washington, D.C.

naukowej stara się przedstawiać zatem konkretne wzorce homiletyczne, czy to w postaci propozycji homilii dołączanych do swych publikacji naukowych, czy też poprzez wypracowywanie konkretnych materiałów potrzebnych do prowadzenia wykładów i ćwiczeń homiletycznych. Za bardzo celowe uważał, aby homileta nie tylko wykladał teorię, ale również głosił różne rodzaje kazań i publikował je dla potrzeb studentów i kapłanów. W ten sposób stał się redaktorem 20 publikacji zbiorowych zawierających teorię i praktykę kazań pasyjnych. Jest to seria wydawnicza pt. „Biblioteka Pomocy Kaznodziejskich” (t. 1–21, Przemyśl 1991–2011). Prowadząc wykłady na temat głoszenia męki Pańskiej i publikując artykuły na ten temat, równocześnie uczył pisać i głosić kazania pasyjne¹⁷. Ksiądz Twardy opublikował też 55 pojedynczych homilii i kazań. Typowym przykładem łączenia teorii z praktyką jest jego książka pt. *Głoszenie cudów Jezusa dzisiaj*. W jej pierwszej części przybliżył zasady głoszenia cudów (s. 23–187), a ich realizację wyraził w 30 homiliach zawartych w części drugiej pt. *Orędzie cudów Jezusa w praktyce kaznodziejskiej* (s. 191–236). Podobnie i w innych homiliach i przemówieniach nasz autor uwydatniał realizację założeń homiletycznych. Dlatego swoje publikacje kaznodziejskie traktuje on jako istotne komponenty w twórczości homilety, gdyż wskazują na stosowanie osiągnięć badawczych w praktyce.

Przykładem tego nastawienia na praktykę kaznodziejstwa jest jego rozprawa habilitacyjna, która należy w dużym stopniu do działu homiletyki praktycznej lub ćwiczeń homiletycznych. Praca ta ma „wyraźny cel pastoralny i charakter teoretyczno-praktyczny, zawiera zarówno założenia teoretyczne, jak i ukazuje konkretne metody działania, schodząc nieraz do wskazań szczegółowych, aby lepiej uwydatnić konkretne formy aktywności twórczej” (*Koncepcja pracy twórczej nad kazaniem...*, s. 26). Nie przypadkiem zatem dzieło to zostało wzbogacone w przykłady pracy twórczej nad kazaniem, zestawy pytań, a także schematy i tablice. Echo tego rodzaju praktycznego podejścia da się zauważyć także w ostatniej, profesorskiej książce ks. Twardego. Do refleksji o typowo naukowym charakterze dołącza on także różnego rodzaju tabele, schematy, ilustracje, kwestionariusze, pomoce do analizowania treści i formy kazań oraz modlitwę o kompetentne i wiarogodne głoszenie słowa Bożego (*Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, s. 399–420). W swoich publikacjach i referatach ks. Twardy uczył też programowania posługi słowa Bożego oraz wdrażał do realizacji ogólnopolskich i diecezjalnych programów kaznodziejskich. Konkretnym wymiarem łączenia teorii z praktyką jest także aktywne włączenie się ks. Profesora w tworzenie czasopisma „Przegląd Homiletyczny”, który ma wybitnie naukowo-pastoralny charakter. Troska o łączenie teorii z praktyką wyrażała się również w organizowaniu przez

¹⁷ W ten sposób w latach 1991–2009 powstało osiemnaście opublikowanych zbiorów kazań pasyjnych napisanych przez diakonów pod jego redakcją. Od 1991 roku drukowane zbiory kazań rozprowadzano po wszystkich parafiach diecezji przemyskiej, aby głosili je kapłani i diakoni.

niego, jako przewodniczącego Sekcji Homiletów Polskich, sympozjów homiletycznych, które poświęcone były chociażby dydaktyce homiletyki, czy też tematowi: „»Mowa żywa«. Wybrane aspekty komunikacji kaznodziejskiej” rozwinętemu w trzech działach tematycznych – konteksty przepowiadania, komunikacja werbalna i niewerbalna.

Naukowy styl

Refleksje ks. Profesora prowadzone są na wysokim poziomie naukowym. Cechuje je rzetelność, logiczność, dokładność, docieklivość, fachowość, samodzielność, solidność warsztatu, źródłowość, erudycja, odkrywczość, nowatorstwo, uporządkowanie. Naukowy styl poparty jest poprawnością metodologiczną, wnikliwością badawczą, sensownym uzasadnianiem formułowanych wniosków i postulatów. Język jego publikacji jest bogaty w słownictwo, a przy tym przejrzysty i jasny, co czyni jego refleksję przekonującą i łatwą w odbiorze.

* * *

Ksiądz profesor Jan Twardy reprezentuje biblijno-aktualizacyjny nurt homiletyki polskiej. Uwydatnia znaczenie osiągnięć współczesnej egzegezy dla kaznodziejstwa, a przy tym wnika w problemy egzystencjalne współczesnych słuchaczy słowa Bożego. W swoich zainteresowaniach naukowych porusza się zatem pomiędzy problematyką teologiczno-kerygmatyczną a antropologiczną, kierując się czy to w stronę hermeneutyki biblijnej, czy to w stronę aktualizacji słowa Bożego, czy też w stronę rzetelnej i odpowiedzialnej pracy twórczej kaznodziei.

Ksiądz Twardy wniósł niezastąpiony wkład w rozwój polskiej homiletyki materialnej, która potrzebuje ciągle dopracowania oraz całościowego i kompleksowego ujęcia. Jego refleksje przyczyniają się także do odnowy polskiego kaznodziejstwa, które w swojej treści często pozbawione jest wierności orędziu biblijnemu oraz elementu teologicznego, a poprzez brak aktualizacji słowa Bożego cechuje się dużym stopniem ogólności i abstrakcji. Również i homiletyka formalna zawdzięcza mu duże ubogacenie, szczególnie jeśli chodzi o kwestię kształcenia kaznodziei twórczego. Swoją pracą badawczą przyczynił się wydatnie do lepszego zrozumienia potrzeby rzetelnej pracy twórczej, która warunkuje poziom i skuteczność głoszonych kazań.

Ksiądz Profesor przez swoje liczne publikacje oraz referaty naukowe nie tylko rozwinął rodzimą tradycję homiletyczną, lecz wniósł do niej także nowe ujęcia, umiejętnie zaczerpnięte z homiletyki obcojęzycznej, czyniąc to często w duchu ekumenicznym. Ubogaceniem współczesnej refleksji homiletycznej jest także umiejętne czerpanie z dorobku polskiej homiletyki przedsoborowej.

Przybliżając założenia współczesnej homiletyki, ks. Twardy żywo wciela ją w praktykę kaznodziejską. Co bardzo ważne dla naukowca i teologa, nie zatrzy-

muje się on na etapie wykazywania błędów współczesnego kaznodziejstwa, lecz osobiście wypracowuje wzorce kazań i homilii. Po mistrzowsku łączy teorię z praktyką, wskazując, że nie ma owocnej praktyki bez pogłębionej teorii oraz nie ma owocnej teorii bez wypracowania praktyki.

Jego dorobek naukowy cechuje się rozmachem problemowym, solidnością warsztatu interpretacyjnego, teologiczną głębią, poprawnością metodologiczną oraz szczególnie troskliwym uporządkowaniem treści. To wszystko pozwoliło ks. Profesorowi na zagospodarowanie i systematyzację dużego obszaru homiletycznej wiedzy.

Homiletyka i kaznodziejstwo w Polsce czekają na jeszcze wiele nowych publikacji i wystąpień ks. Twardego. Przyczynią się one bez wątpienia do jeszcze większego ubogacenia polskiej nauki i duszpasterstwa. W tym miejscu warto wspomnieć jeszcze jedną kwestię. Książdz profesor Jan Twardy przez wiele lat zajmował się przygotowywaniem zbiorowego podręcznika homiletyki i kompletowaniem zespołu autorów do wykonania tego przedsięwzięcia. W tym celu zgromadził już wiele materiału do napisania tego podręcznika. O stanie przygotowań informował homiletów podczas kolejnych sympozjów. Niestety, z różnych względów nie doszło do realizacji tego śmiałego zamierzenia. Pozostaje zatem żywić nadzieję, że samodzielnie, bądź też przy współpracy z innymi autorami, pozostawi polskiej homiletyce jeszcze tego rodzaju monumentalny dorobek.